

сико-грамматический материал распределен в четырех частях радиокурса в соответствии с увеличением степени сложности [3].

Преимуществом рассмотренных выше текстов теле- и аудиокурсов состоит в том, что благодаря возможности читать и слушать можно контролировать и совершенствовать свое произношение, а также учиться воспроизводить предложения на иностранном языке, особенно реплики диалогов. Чтение вслух любых текстов способствует развитию собственных навыков говорения, а также восприятию и пониманию чужой речи.

Таким образом, для самостоятельного изучения языка подходят любые тексты для чтения. Важно помнить, что текст представляет собой не набор отдельных слов, а единое смысловое целое. Максимальную помощь пониманию прочитанного могут оказать подзаголовки, заголовки, введения, предисловия, рисунки или аннотации. Правильная подготовка к чтению и его проведение включают в себя следующие аспекты: подбор типа и содержания текста в соответствии с целью обучения; насыщенность материала незнакомыми словами; наличие вспомогательных средств для понимания; прогнозируемые трудности и пути их преодоления; оценка степени усвоения самостоятельно изученного материала.

Литература

1. Латышев, Л. К. Технологии перевода: учеб. пособие по подготовке переводчиков (с немецкого языка) / Л. К. Латышев. – М.: НВИ-ТЕЗАУРУС, 2000 – 280 с.

2. Бальтцер, Р. А. Всего наилучшего! Телевизионный курс немецкого языка: сопроводительное пособие / Ральф А. Бальтцер, Дитер Штраус. – М.: Март, 1997 – 171 с.

3. Меезе, Х. Deutsch – warum nicht? = По немецки? – Ну конечно: сопроводительный учебник к радиокурсу немецкого языка: в 4 ч. Ч. 4 / Херрард Меезе. – Бонн: Коллен Друк Ферлаг Гмбх, 1993. – 171 с.

УДК 811.161.3'374'373.46

Вучэбная лексікаграфія як адметны лінгваметадычны прыём

Буракова М. У.

Гомельскі дзяржаўны тэхнічны ўніверсітэт імя П. В. Сухога
Гомель, Рэспубліка Беларусь

У артыкуле прыводзіцца распрацоўка метадыкі ўкладання вучэбнага руска-беларускага слоўніка электратэхнічных тэрмінаў для выпрацоўкі практычных навыкаў на занятках па дысцыпліне «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» для студэнтаў тэхнічных спецыяльнасцей вчу.

Указваюцца асноўныя прынцыпы адбору тэрміналагічнай лексікі пры складанні слоўніка.

Сучасны этап жыцця сусветнага грамадства характарызуецца актыўным міжкультурным узаемадзеяннем, абменам прафесійнай інфармацыяй, у працэсе якога істотную ролю адыгрывае выкарыстанне тэрміналогіі. Тэрмін уяўляе сабой неад’емны кампанент навуковай сферы, выступае сродкам кадавання прафесійнай інфармацыі і функцыянуе ў якасці сэнсавай апоры ў разуменні прафесійнага дыскурсу. У шматлікіх лінгваметадычных даследаваннях у якасці аднаго з найважнейшых сродкаў асваення тэрміналогіі і авалодання мовай спецыяльнасці разглядаецца тэрміналагічны слоўнік.

Мэта артыкула – прадставіць распрацоўку метадыкі ўкладання вучэбнага руска-беларускага слоўніка электратэхнічных тэрмінаў, крыніцай якіх абрана навуковая, навукова-вучэбная і даведчаная рускамоўная літаратура, з перакладам на беларускую мову для выкарыстання на занятках па дысцыпліне «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» для студэнтаў тэхнічных спецыяльнасцей вву.

Традыцыйна пад лексікаграфіяй разумеецца навука аб укладанні слоўнікаў, слоўнікавым апісанні лексікі пэўнай мовы. Так, У. Г. Гак адрознівае чатыры апрамкі ў развіцці лексікаграфіі:

- 1) апісальны (фіксацыя лексікі мовы);
- 2) філалагічны (стварэнне этымалагічных, гістарычных, параўнальных слоўнікаў роднасных моў);
- 3) вучэбна-практычны (навучальныя і двухмоўныя перакладныя слоўнікі, размоўнікі для зносін) [1, с. 19].

Для нашага даследавання актуальны чацверты напрамак у развіцці лексікаграфіі – вучэбна-практычная лексікаграфія.

Метадыка складання вучэбнага двухмоўнага слоўніка электратэхнічных тэрмінаў заснавана на тэзаўрусным, міжкультурным і сістэмным падыходах, якія вызначаюць яго ключавыя пазіцыі: арыентацыя на карыстальніка слоўнікам і ўлік яго патрэб; арыентацыя на стварэнне ўмоў для фарміравання прафесійнай моўнай свядомасці навучэнцаў; забеспячэнне дадатковай ступені інфарматыўнасці слоўнікавага артыкула; арыентацыя на сістэмнае (тэзаўруснае) прадстаўленне тэрміналогіі; арыентацыя на ўлік канцэптualiных разыходжанняў у тэрміналогіі дзвюх навук. На макраўзроўні гэта забяспечваецца тэматычным размяшчэннем уваходных тэрмінаў; на мікраўзроўні – мікразонамі семантызацыі тэрміна, абумоўленымі спецыфікай электратэхнічнай тэрміналогіі.

Першае працоўнае азначэнне тэрміна ‘вучэбная лексікаграфія’ было дадзена Л. А. Новікавым у артыкуле «Вучэбная лексікаграфія і яе задачы»,

у якім аўтар вызначыў кола задач вучэбнай лексікаграфіі, ахарактарызаваў яе праблематыку і вызначыў тыпалогію вучэбных слоўнікаў. Пры вызначэнні паняцця Л. А. Новікаў адзначае, што «вучэбную лексікаграфію ў параўнанні з акадэмічнай можна вызначыць як лексікаграфію меншых формаў і большай вучэбнай накіраванасці» [2, с. 46].

Побач з паняццем «вучэбная лексікаграфія» ўдакладнялася і змянялася паняцце «вучэбны слоўнік». Першыя вучэбныя слоўнікі адрозніваліся ад звычайных слоўнікаў толькі мэтазгоднай з метадычнага пункту гледжання мінімізацыяй уключаных у слоўнік лексічных адзінак, што знайшло адлюстраванне ў прыведзеным вышэй азначэнні вучэбнай лексікаграфіі Л. А. Новікава.

Больш разгорнутае азначэнне паняцця «вучэбны слоўнік», якое ўлічвае ўзаемасувязь лінгвістычных і метадычных фактараў пры стварэнні слоўніка, даецца П. Н. Дзянісамым, пад якім (вучэбным слоўнікам) разумеецца «кніга, якая змяшчае ўпарадкаваны паводле таго ці іншага прынцыпу пералік слоў, адказвае метадычным патрабаванням, афармляецца, як правіла, у выглядзе аднаго невялікага па фармаце тома і забяспечвае хуткасць і легкасць атрымання даведак» [3, с. 216–217]. У дадзеным азначэнні вылучаецца тая ж адметная прыкмета вучэбнага слоўніка – невялікі аб’ём слоўніка, як і ў азначэнні Л. А. Новікава.

Так, ключавымі метадычнымі характарыстыкамі, якія вызначаюць уваходжанне тэрміна ў прафесійна арыентаваны слоўнік для студэнтаў, становяцца яго важнасць, каштоўнасць і неабходнасць.

Асноўнымі прынцыпамі адбору тэрміналагічнай лексікі і яе прадстаўленне ў вучэбным руска-беларускім слоўніку электратэхнічных тэрмінаў з’яўляюцца наступныя:

- прынцып спалучальнасці;
- прынцып словаўтваральнай каштоўнасці;
- прынцып важнасці;
- тэматычны прынцып;
- прынцып уліку парадыгматычных адносін;
- прынцып частотнасці.

Значэнне прынцыпу спалучальнасці пры адборы прафесійнай лексікі (агульнанавуковай і тэрміналагічнай) не такая значная ў адносінах да абмежаванасці/неабмежаванасці спалучальнасці тэрміна з іншымі словамі мовы. Вылучаецца найбольш значная здольнасць слова ўтвараць састаўныя тэрміналагічныя адзінкі, якія ў адзінстве патрабуюць спецыяльнай семантызацыі. Так, пры разглядзе спалучальнасці тэрміналагічнай адзінкі *ланцугі* выяўляецца цэлы шэраг састаўных тэрмінаў, ключавых для прадметнай галіны электратэхнікі: *электрычныя*

ланцугі, магнітныя ланцугі, лінейныя ланцугі, трохфазныя ланцугі і інш. Акрамя гэтага, прынцып спалучальнасці дазваляе ўлічваць камунікатыўную каштоўнасць слова.

Аналагічна пры адборы прафесійнай лексікі дзейнічае прынцып словаўтваральнай каштоўнасці, паколькі ўлічваецца не толькі колькасць вытворных, якое мае тэрміналагічнае слова, але і яго здольнасць утвараць састаўныя тэрміны: *сістэма – сістэмны (кантролер) – сістэматычныя (хібнасці) – сістэматызацыя (наказчыкаў)* і інш.

Прынцып важнасці паняцця тэрміна ў сістэме навукі суадносіцца з прынцыпамі практычнай неабходнасці і семантычнай каштоўнасці, на аснове якіх адбіраецца тэрміналагічная лексіка. Важнасць тэрміна вызначаецца метадам экспертнай ацэнкі на падставе меркаванняў спецыялістаў у галіне электратэхнікі. Напрыклад, для электратэхнікі вялікае значэнне маюць такія тэрміналагічныя адзінкі, як *электрычны ток, электрычная напруга, электрычная сіла, электрычнае супраціўленне, правадніковыя матэрыялы (дыэлектрыкі), закон электрамагнітнай індукцыі* і інш.

Тэматычны прынцып пры адборы прафесійнай лексікі цесна звязаны з улікам стандартаў і праграм па спецыяльнасці, якія вызначаюць тэмы, што разглядаюцца ў працэсе навучання. Валоданне тэматычна значымі тэрміналагічнымі адзінкамі неабходна для працы з тэкстамі і камунікатыўных зносін у рамках вызначанай прафесійнай тэматыкі. Напрыклад, пры вывучэнні тэмы «Электразабеспячэнне» для студэнтаў энергетычных спецыяльнасцей актуальнымі будуць такія тэрміны, як *трансфарматар, асінхронныя рухавікі, сінхронныя рухавікі, электрабяспека, крыніцы другой нага электрасілкавання, электронныя ўзмацняльнікі* і інш.

Прынцып уліку парадымматычных адносін паміж лексічнымі адзінкамі вызначае, ці ўключаць у вучэбны тэрміналагічны слоўнік у якасці асобных загаловаў адзінак або як кампанентаў слоўнікавага артыкула варыянты, антонімы, гіпонімы і гіперонімы. Калі ў слоўнік уваходзіць тэрмін *сінхронныя машыны*, тады павінны быць уведзены абавязкова і наступныя тэрміны: *сінхронныя генератары, якар, рухавік, электрарухавік, пуск, рабочы рэжым, ток узбуджэння*.

Прынцып частотнасці адыгрывае значную ролю пры ўкладанні вучэбнага руска-беларускага слоўніка электратэхнічных тэрмінаў і заслугу ўвае больш дэталёвага разгляду. У працэсе апрацоўкі корпуса электратэхнічных тэкстаў быў выяўлены спіс найбольш частотных тэрмінаў, якія паралельна атрымалі статус важных, а таксама ўзгадніліся з экспертамі. Акрамя таго, на падставе прынцыпу частотнасці былі выяўлены найбольш ужывальныя нетэрміналагічныя адзінкі – дзеясловы, з

500

дапамогай якіх адбываюцца з’явы, працэсы і вынікі ў электратэхніцы: *выдзяляць, вымяраць, вытрымліваць, выключачь, выплаўляць, запусціць, змяняцца, скажаць, разыходзіцца, рэалізаваць, кантраляваць* і інш. Гэтыя нетэрміналагічныя адзінкі разглядаюцца як актуальныя і спецыфічныя для мовы электратэхнікі, у сувязі з чым яны таксама знаходзяць свае месца ў матэрыялах вучэбнага тэрміналагічнага слоўніка.

Відавочна, што працэс укладання прафесійна арыентаваных слоўнікаў становіцца найбольш эфектыўным, калі есць наяўнасць карпусоў тэкстаў па розных тэмах. Пры ўкладанні і апрацоўцы корпуса электратэхнічных тэкстаў эмпірычным метадам былі ўдакладнены параметры, якія дазваляюць забяспечыць паспяховасць распрацоўкі аналагічных карпусоў з мэтай адбору спецыяльнай лексікі:

– электратэхнічны корпус павінен прадстаўляць не менш за 1 млн словаўжыванняў;

– уключаць цэласныя тэксты, якія характарызуюцца высокай ступенню навуковасці, дакладнасці; мець высокі статус у навуковым асяроддзі;

– тэксты, якія ўваходзяць у корпус, павінны прадстаўляць увесь спектр актуальных жанраў (манаграфіі, дысертацыі, навуковыя артыкулы, падручнікі, слоўнікі і энцыклапедыі);

– перад змяшчэннем тэксту ў корпус з яго павінны быць выдалены «лішнія» элементы, якія аказваюць негатыўны ўплыў на вынікі апрацоўкі (скарачэнні, спасылкі, загаловкі, спісы літаратуры, структурныя словы (займеннікі, лічэбнікі), даты, прозвішчы і інш).

Апрацоўка электратэхнічнага корпуса тэкстаў дала магчымасць атрымаць даныя пра бліжэйшыя сінтагматычныя сувязі адабраных слоў (прыметнік + назоўнік, дзеяслоў + назоўнік, назоўнік + назоўнік), што ў далейшым было ўлічана пры стварэнні слоўнікавых артыкулаў і метадычных матэрыялаў вучэбнай тэрміналагічнай базы даных. Так, у прыватнасці, атрыманая даныя былі выкарыстаны пры выяўленні сатаўных тэрмінаў, колькасць якіх асабліва вялікая ў тэкстах па электратэхніцы. Найбольш частотнымі ў электратэхнічных тэкстах з’яўляюцца тэрміналагічныя адзінкі – назоўнікі, і менавіта яны склалі аснову слоўніка. Найбольш частотныя прыметнікі ў большасці выпадкаў былі прадстаўлены ў якасці складу двухкампанентных тэрмінаў, напрыклад: *аб’емная шчыльнасць, магнітнае поле, віхравыя токі, электрамагнітная энергія, магнітная індукцыя, пасіўныя элементы, рэактыўны элемент, індуктыўны элемент, лінейны элемент, актыўныя элементы, унутранае супраціўленне, электрычная схема, замкнуты шлях, эквівалентнае пераўтварэнне, паралельнае ўключэнне, складаныя ланцугі,*

халасты ход, контурныя токi, патэнцыяльная дыяграма, перыядычны ток і інш.

Такім чынам, для эфектыўнага і выніковага вывучэння пытанняў тэрміналогіі на занятках па дысцыпліне «Беларуская мова (прафесійная лексіка)», па-першае, выкарыстоўваюцца матэрыялы «Руска-беларускага слоўніка электратэхнічных тэрмінаў» для студэнтаў тэхнічных спецыяльнасцей, па-другое, вызначаюцца крытэрыі, прынцыпы, падыходы да складання такога слоўніка студэнтамі пад час заняткаў і пад кіраўніцтвам выкладчыка з удзелам спецыялістаў тэхнічных спецыяльнасцей як экспертаў. Такая арганізацыя вучэбнай работы адпавядае сучаснаму палажэнню аб тым, што выпрацоўка прафесійнай (прадметнай) моўнай кампетэнцыі ва ўмовах вучбы будзе адбываецца больш паспяхова, калі гэты працэс працякае мэтанакіравана, метадычна арганізавана і з забеспячэннем тэрміналагічнага матэрыялу, што садзейнічае павышэнню эфектыўнасці яго авалодвання студэнтамі.

Літаратура

1. Бархударов, С. Г. Каким должен быть учебный словарь? / С. Г. Бархударов, Л. А. Новиков // Русский язык за рубежом. – 1971. – № 3. – С. 46–50.
2. Гак, В. Г. Сопоставительная лексикология. (на материале французского и русского языков) / В. Г. Гак. – М.: Международные отношения, 1977. – 264 с.
3. Денисов, П. Н. Об универсальной структуре словарной статьи / П. Н. Денисов // Актуальные проблемы учебной лексикографии. – М.: Русский язык, 1977. – С. 205–225.

УДК 811.111:37.026

Обучение профессионально ориентированному чтению в техническом вузе

Вержбовская М. В.

Гомельский государственный технический университет им. П. О. Сухого
Гомель, Республика Беларусь

В статье исследуется процесс обучения профессионально ориентированному чтению в техническом вузе. Подчеркивается актуальность владения профессионально ориентированным иностранным языком для будущих специалистов. Освещены задачи, стоящие перед преподавателем, а также методы подбора языкового материала. В статье рассматрива-